

Leo Tindemans, De Memoires

Source: TINDEMANS, Leo. De Memoires. Gedreven door een overtuiging. Tielt: Lanoo, 2003. 608 p. ISBN 90-209-4994-2. p. 285-290.

Copyright: (c) Lanoo

URL: http://www.cvce.eu/obj/leo_tindemans_de_memoires-nl-1c0198bd-f96d-49fa-83ac-3586c9afed72.html

Last updated: 03/07/2015

Leo Tindemans, *De Memoires*

[...]

Helsinki, een hoogtepunt

De Conferentie van Helsinki voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, die in juli 1975 in Genève werd gehouden, na een voorbereiding van twee jaar, en die eindigde met de goedkeuring van een Slotakte, beschouw ik als een hoogtepunt in mijn politieke leven. Deze Conferentie betekende inderdaad een keerpunt in de Oost-Westverhoudingen, ook al was dat in de eerste jaren na haar totstandkoming niet merkbaar. Achteraf gezien echter bracht zij een schok teweeg in de Europese landen waar het marxisme-leninisme de basisfilosofie van het regime vormde. De nochtans niet zo betekenisvolle teksten van het document inspireerden vele burgers om de strijd voor meer rechten en een vrijere samenleving voort te zetten, met de explosieve jaren 1989 en 1990 tot gevolg.

De Conferentie had een nooit gezien karakter: 35 landen waren er vertegenwoordigd door hun hoogste politieke gezagsdragers. Het grote officiële diner deed me denken aan wat ik ooit gelezen had over het Congres van Wenen in 1815. Hier leek wel een nieuwe wereld in de maak en ter plaatse had men kunnen denken dat alle aanwezigen tot een vredelievend, verzoeningsgezind, pacifistisch, sociaal voelend, ja vooruitstrevend ras behoorden. Ik vroeg me zelfs af of dit nu niet een vorm van vredesconferentie was waarvan de doelstellingen na de oorlog onbereikbaar leken.

De Finnen hadden hun uiterste best gedaan om oplossingen te vinden voor de uiterst moeilijke protocollaire problemen. Hun hotels werkten voorbeeldig en zij hadden de laatstejaarsstudenten, vooral meisjes, van de middelbare scholen een speciale opleiding gegeven om in de grote congreszaal de deelnemers in te lichten, de weg te wijzen of raad te geven, met een meertaligheid die bewondering afdwong. Zij gaven van het Finse volk een beeld van vriendelijkheid, hoffelijkheid, hulpvaardigheid, bekwaamheid en stijl.

De Conferentie van Helsinki was een unieke ervaring. Nobelprijswinnaar Alexander Solsjenitsyn had erover verklaard dat het Westen er de Derde Wereldoorlog al had verloren en noemde zulke ontspanningspolitiek een uitverkoop aan de machtsbeluste Sovjet-Unie. Op dat punt vergiste hij zich.

Door de mislukking, na de Tweede Wereldoorlog, van de aanvankelijk geplande vredesconferentie, waren de relaties tussen de vroegere bondgenoten aanzienlijk verslechterd. Waar ze macht had, dat betekende waar haar troepen aanwezig waren en waar communistische partijen als handlangers optraden, restte het Westen alleen maar de hoop op betere tijden. Het steunde de Duitse Bondsrepubliek in haar verlangen naar een hereniging met de DDR, maar zette haar ook aan te wachten met ieder optreden dat tot een gewapend conflict zou kunnen leiden. Anderzijds greep de Sovjet-Unie iedere gelegenheid aan om in Europa de grenzen die de facto waren gevormd bij het beëindigen van de vijandelijkheden in 1945 internationaal als landsgrenzen te doen erkennen.

Op de Viermogendhedenconferentie van Berlijn in 1954, had de sovjetminister van Buitenlandse Zaken voorgesteld een veiligheidspact voor Europa goed te keuren. Het kwam erop neer de bestaande toestand, met de machtsuitbreiding van de Sovjet-Unie, tot officiële grens te verklaren. Dit was in strijd met de beginselen die aan de grondslag van de westerse oorlogvoering hadden gelegen. De Sovjets lieten niet na met hun thesis uit te pakken telkens als zij in de evolutie van de wereldpolitiek een voor hen gunstige wending zagen.

Met de Ostpolitik van de regering-Brandt in de Bondsrepubliek was, althans voor Berlijn, een toegeving verkregen: het statuut van deze stad werd bevestigd evenals een matiging in het optreden ten opzichte van de contacten tussen de twee sectoren van deze stad, en tussen de twee Duitslanden. Dit betekende echter nog geen Europees Pact en hoezeer daarop ook werd aangedrongen, waren de voorwaarden om tot een vergelijk te komen nog lang niet vervuld. Besprekingen werden georganiseerd in Genève en het zou twee jaar en acht maanden duren vooraleer, aan de rand van een mislukking, nog een tekst kon worden aanvaard. Het document had echter niet de waarde van een verdrag, eigenlijk ging het eerder om goede intenties. Het kreeg de naam Slotakte. Drie 'Korven' vol met goede voornemens zouden in het pact worden opgenomen.

Daarmee zouden voortaan de betrekkingen worden geregeld – wat moest toelaten wapengeweld uit te sluiten.

De Eerste Korf van de Slotakte hield volgende verplichtingen in: onschendbaarheid van de grenzen, onthouding van dreiging met en gebruik van geweld, vreedzame regeling van geschillen, niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden, eerbiediging van de mensenrechten en van de fundamentele vrijheden. Deze laatste verplichting moest echter maar vervuld worden, voor zover de lidstaten daartoe door internationale overeenkomsten werden verplicht. In dit pakket werd ook de nadruk gelegd op de versterking van het vertrouwen. Dit betekende onder meer de aankondiging van militaire manoeuvres en troepenbewegingen en de bevordering van ontwapening.

In de Tweede Korf werd gepleit voor samenwerking op het gebied van economie, wetenschap, techniek en milieubeheer. De Derde Korf prees samenwerking op humanitair gebied, voorlichting, cultuur en onderwijs. Hij bevatte ook een tekst over veiligheid en samenwerking in het Middellandse-Zeegebied.

Ten slotte werd het voornemen bevestigd de gevolgde werkwijze voort te zetten waardoor het mogelijk werd 'vervolgconferenties' en 'deskundigenconferenties' bijeen te roepen. Deze vergaderingen zouden echter veel tijd in beslag nemen en weinig concrete resultaten opleveren. In 1985 ging het Comité zelfs uiteen zonder slotcommuniqué. Toch moet worden gezegd dat de mogelijkheid om naar de Slotakte te verwijzen de Centraal-Europese burgers de kans bood Helsinki-comités op te richten en het streven naar mensenrechten en vrijheid levendig te houden, en zelfs te versterken. De betekenis daarvan is na de verandering van de communistische regimes duidelijk gebleken. België scheidde daarbij de politieke aspecten nooit van de militaire. Van Elslande verklaarde op 5 juli 1973 dat de problemen in verband met de omvang van de strijdkrachten ook te Genève met de Salt-onderhandelingen en weldra te Wenen met de MBFR-besprekingen werden aangesneden. Tussen de CVSE en deze twee bestond er een logisch verband, dus waren ze ook complementair.

Een belangrijk nieuw feit was wel dat Europa als dusdanig de stem liet horen. De Gemeenschap was ondertussen aangegroeid tot negen lidstaten en die beraadslaagden zeer intens over de Conferentie en haar mogelijkheden. De toenmalige voorzitter, de ongelukkige Aldo Moro, zou trouwens namens de Negen een rede uitspreken. Dit kaderde perfect in de Europese Politieke Samenwerking die was gestart in 1970 met het document dat de naam Davignon droeg.

Voor ik naar Helsinki vertrok, had in de regering een discussie plaatsgevonden met de bedoeling tot een unaniem standpunt te komen in de onderhandelingen die ons te wachten stonden. De grote vraag was uiteraard of die tot iets konden leiden. Woog een simpele vermelding van de mensenrechten wel op tegen een erkenning van grenzen? Ging het niet om een harde politiek enerzijds en beloften op papier anderzijds? Werd hier Yalta – waar eigenlijk niet werd gecapituleerd – vervangen door een Slotakte die wel eens een eenzijdige overgave zou kunnen betekenen? De stelling dat we ons niet konden terugtrekken, haalde het. Europa moest nu optreden als een eenheid en een Slotakte was bovendien nog geen verdrag. Wellicht kwam er toch verandering dankzij meer openheid en vrijere circulatie van boeken en tijdschriften? En van aanpassing van grenzen met geweld kon er toch ook bij ons geen sprake zijn?

Ik kreeg te Helsinki het woord op 31 juli 1975. Ik was er mij ten volle van bewust dat ik een uiterst belangrijke gebeurtenis in de naoorlogse geschiedenis meemaakte. Hier zou wellicht de basis van een overeenkomst kunnen worden gevonden, die als ze gevolgd werd door militaire maatregelen, een keerpunt in de Koude Oorlog kon betekenen en het begin van een nieuw tijdperk in de internationale politiek. Zowel Helmut Schmidt en Erich Honecker als Bresjnev en Gerald Ford waren hier aanwezig. Een mislukking van deze Conferentie zou de Oost-Westtegenstellingen op dramatische wijze doen toenemen. Kon ik hier namens België iets betekenisvol verklaren?

Ik had een grondige hekel aan de eindeloze woordenstroom die de Verenigde Naties kenmerkte, en waar trouwens niemand ooit nog naar verwees. Waarop zou ik, vanuit het kleine landje dat ik vertegenwoordigde, de aandacht vestigen? Hoe kon ik het gehoor vinden van de vele aanwezigen, ook van de groten der aarde? Hoe kon ik de kleineren sensibiliseren voor beginselen en houdingen die ons als sacrosanct voorkwamen?

Dat ook ik hier het woord zou voeren, vond ik ten volle gerechtvaardigd. En daar was geen politieke ijdelheid of grootheidswaan mee gemoeid. Hier sprak de eerste minister van een weliswaar kleine maar soevereine staat, die in de geschiedenis de gedwongen getuige en het gepijnigde slachtoffer was geweest van de grootste militaire botsingen in Europa. Wie kon het ons kwalijk nemen dat we in de eerste plaats aan veiligheid dachten ?

Ik zei onder meer dat België eerst had gepoogd haar veiligheid te waarborgen door een politiek van onpartijdigheid tegenover onze burens en neutraliteit in de internationale betrekkingen. Toch werden we betrokken in twee wereldoorlogen. Veiligheid kon niet meer worden bereikt door isolement, maar vergde een argument gebaseerd op een veelvoudige solidariteit. Daarom was België toegetreden tot een defensieve alliantie die een pijler geworden was van de vrede. We wilden daaraan trouw blijven. In dat kader was het vastbesloten een detentepolitiek te voeren die ernaar streefde geweld in de internationale politiek uit te schakelen, betwistingen op vreedzame wijze te regelen en inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van andere landen tegen te gaan.

We geloofden ook dat waarachtige détente pas tot stand zou komen wanneer de Amerikaans-Russische onderhandelingen over de beperking van de strategische wapens en de besprekingen te Wenen over de inkrimping van de strijdkrachten in Centraal-Europa concrete resultaten zouden opleveren. Daarbij mocht de toestand in het Midden-Oosten en het Middellandse-Zeegebied niet worden vergeten, en evenmin problemen waar de vrede en de verstandhouding vaak van afhangen zoals onderontwikkeling, voedselschaarste, grondstoffen en demografische ontwikkeling. In een nabije toekomst moesten wij in Europa komen tot een samenwerking, gebaseerd op verdraagzaamheid, openheid, en ruime visie : Het wantrouwen moest de plaats ruimen voor vertrouwen. Onze integratiewil om te komen tot een Politieke Unie ging samen met een verruimde samenwerking op het niveau van het Europese continent.

Via de Conferentie van Helsinki wilden we deze tendens versterken. Een dergelijke benadering moest beantwoorden aan de principes inzake rechten van de mens, maar ook aan een vrije circulatie van ideeën en personen. Al in 1830 had België in zijn Grondwet de beginselen van de individuele rechten en de fundamentele vrijheden ingeschreven. Ons land aanvaardde dat zijn onderdanen zich rechtstreeks wendden tot een Internationaal Hof indien hun individuele rechten werden geschonden. Deze Europese Veiligheidsconferentie zou dan ook slechts aan onze verwachtingen beantwoorden in de mate dat het programma waarover een akkoord werd bereikt, in het dagelijks leven merkbaar werd.

Aangezien 35 staten dit programma goedkeurden, zou een dialoog over de toepassing ervan niet kunnen worden beschouwd als een inmenging in eikaars binnenlandse aangelegenheden. De praktische toepassingen van de conclusies van de Conferentie zouden voortaan al onze aandacht en al onze wilskracht opeisen. Bewust van onze verantwoordelijkheid en beseffende dat vandaag de hoop was ontstaan op een gewaarborgde vrede in Europa, zou België zich volledig inzetten om de besluiten van de Conferentie in daden om te zetten.

's Nachts kon ik niet slapen. Ik vroeg me af hoeveel landgenoten zich voor Helsinki en ook voor mijn toespraak, naast die van de andere sprekers uiteraard, zouden hebben geïnteresseerd. Mijn woorden vormden nochtans de stem van België op een historische conferentie. Wie beseffte dat in het koninkrijk ?

[...]